

6. Колеса Ф. Усна словесність / Підг. до друку: Богдан Луканюк, Олег Смоляк. - Тернопіль: Підручники та посібники, 1996. - 40 с.
7. Лановик З. Hermeneutica Sacra. - Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. - 587 с.
8. Лановик М. Теорія відносності художнього перекладу: літературознавчі проєкції. - Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. - 470 с.
9. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. - Чернівці: Золоті литаври, 2001. - 636 с.
10. Лисенко М. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм / Ред., передм. Та прим М.Гордійчука. - К.: Мистецтво, 1955. - 86 с.
11. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. - Т.1. - К.: ВЦ «Академія», 2007. - 608 с.
12. Лотман Ю. Внутри мыслящих миров. Человек - текст - семиосфера - история. - М.: Яз. рус. культуры, 1999. - 477 с.
13. Лотман Ю. В школе поэтического слова: Пушкин, Лермонтов, Гоголь. - М.: Просвещение, 1988. - С. 228.
14. Мишанич О. На переломі: Літературознавчі статті й дослідження. - К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. - 435 с.
15. Мишанич О. Народна словесність // Історія української літератури: У 8 т. - Т.1. - С. 366 - 367.
16. Нудьга Г. Слово і пісня: Дослідження. - К.: Дніпро, 1985. - 342 с.
17. Шлейермахер Ф. Герменевтика // Общественная мысль: исследования и публикации. - Вып. 3. - 1993. - С. 230.

Наталя ЯНУСЬ

© 2008

РЕЦЕПТИВНА БЕРНСІАНА ЯРОСЛАВА РУДНИЦЬКОГО

Творчість шотландського поета Роберта Бернса віддавна привертала увагу українських перекладачів та дослідників: І.Франка, П.Грабовського, М.Бажана, О.Нечипорук, М.Лукаша, В.Мисика та ін. У "радянській" Україні було написано дві фундаментальні праці з бернсознавства - "Поезія Роберта Бернса 1773-1789 рр." (І.П.Симоненко) і "Великий поет Шотландії (Роберт Бернс в українських перекладах та літературознавстві)" (О.Д.Нечипорук), в яких досліджено життєвий і творчий шлях шотландського поета, згадувалися критичні відгуки відомих письменників, літературознавців про Р.Бернса, а також аналізувались переклади його віршів. Проте, маловідомими залишаються переклади та критичні відгуки про відомого шотландського барда науковців української діаспори. Канадський професор Ярослав Рудницький одним із перших спробував перекласти деякі твори з поетичного доробку шотландського барда. Особливу увагу привертає порівняльний аналіз літературознавців діаспори двох відомих постатей, народних поетів - Тараса Шевченка та Роберта Бернса.

Радянська влада породила три хвилі української еміграції, представники якої, цвіт української інтелігенції, стали непримиренною опозицією до унітарного радянського мистецтва. Творчість українців за кордоном не стримувалась тоталітарними режимами, не заганялась під суспільно-ідеологічні рамки, а натомість зазнавала впливу літератур і культур народів світу. Вона вирізняється незалежними поглядами й українською самобутністю. Серед сподвижників українського літературного слова за кордоном були і члени Української Вільної Академії Наук.

1959 року Українська Вільна Академія Наук з нагоди 200-річчя з дня народження Р.Бернса вислала фотостат перекладів І.Франка до музею Р.Бернса у його рідному містечку Аллоуей. Франкові переклади Р.Бернса зайняли гідне місце поряд з перекладами шотландського поета на японську, грецьку, російську та інші мови. Українські науковці діаспори також не залишили без уваги творчість народного поета Шотландії, якого найчастіше порівнювали з народним поетом України - Т.Шевченком. Першим висловив свої думки, щодо порівняння Р.Бернса і Т.Шевченка професор Р.Сетон-Ватсон у передмові до праці Д.Дорошенка "Taras Shevchenko, the National Poet of Ukraine", яка вийшла друком 1936 року в Празі.

Професор Я.Рудницький у своїй книзі „Бернс і Шевченко" (1959р.) посилається на Олесья Бабія, який у статті "Бард Шотландії - Роберт Бернс", що вийшла у Мюнхені 1947 року, аналізує творчість Р.Бернса і Т.Шевченка: "Роберт Бернс для Шотландії те, що Шевченко для України, але - Шевченко був співцем народу, який відроджується, а Бернс співець народу, що повільно вмирає

як окрема нація і зливається з англійським народом."

(...) "Читаючи життєпис найбільшого шотландського поета, ми мусимо дивуватися, що життя Бернса так сильно нагадує життя нашого найбільшого поета Шевченка".

(...) "Тепер шотландці відвідують могилу Бернса так, як українці відвідували могилу Шевченка" [6; 12].

Після порівняльного аналізу позалітературних чинників О.Бабій приходять до висновку, що історичні умови не викликали у Р.Бернса виявлення такого сильного протесту, загострення напруження почуттів, як це сталося у Т.Шевченка. Автор вирізняє історичні поеми обох авторів, які справили велике враження на тогочасних читачів і знайшли своє відображення в реальному житті.

Я.Рудницький реферує думку професора Лондонського університету В.К.Матьюса у статті "Taras Shevchenko. The man and the Symbol" (1951), де Т.Шевченка названий другим Р.Бернсом, але зауважується при цьому, що в творчості Т.Шевченка яскраво виражені якості "будителя" українського народу, тоді як у Р.Бернса ці якості тільки починають формуватися. Англійський учений теж зауважує спільне у долі народних поетів: обидва митці вийшли з селян, обидва самостійно опанували грамоту і писали частково рідною, а частково й чужою мовами. Р.Бернс і Т.Шевченко, судячи з їхньої поезії, були дуже чутливі, емоційні, здатні співчувати чужому горю; приймати усе близько до серця. Ці якості поети пронесли через усе життя, не зважаючи на злидні, тілесні недуги, соціальне приниження. Згодом автор приходять до висновку: "Але різниці між обома поетами є може більше, як подібності, і либонь, найбільш яскрава при цьому різниця їхнього правного положення. Це може видаватися суперечним із нашою завгаюю про їхню приналежність до селянського стану. Але на ділі воно не так. Бернс був вільною людиною, тоді як Шевченко народився кріпаком і здобув волю щойно на 24-ому році життя ... Але є ще й третій момент, щодо якого обидва поети різняться між собою: Бернсові воля ніколи не була загорожена тюрмою, чи ув'язненням, Шевченкова ж воля була тільки коротким інтервалом у його важкому житті" [4; 5]. Ставлення української еміграції до постаті Р.Бернса було амбівалентним. Це посвідчують висловлювання Є.Маланюка. У брошурі "Малоросійство" постать Р.Бернса сприймається українським поетом-емігрантом негативно, як контраст до Т.Шевченка, якого український поет називав "мужиком", який "вмів не лише заховуватися, як рівний, серед багатьох титульованих і славнозвісних, але й вмів серед них заховати духову дистанцію і духову височину, що відрізняють генія..." [3; 141].

У своїй праці Я.Рудницький дає "своєрідну відповідь" Є.Маланюкові, вважаючи його припущення не зовсім вірними: "(...) в науці літературознавства треба порівнювати поетичну спадщину творців, бо тільки тоді вона може стати виразнішою й дати уточнені аналогії й протилежності. На цьому й спирається від більш, як сто років порівняльне літературознавство" [6; 13].

Сама книга Я.Рудницького, видана у Вінніпезі 1959 року, в якій він звертається до О.Бабія, згадує професора В.Матьюса, полемізує з Є.Маланюком, мала на меті "надолужувати недостачі української науки на Батьківщині". Праця була приурочена до роковин Р.Бернса і покликана розпочати компаративістично-літературознавчі студії з життя і творчості Р.Бернса і Т.Шевченка. Автор зазначає, що аналогічних праць в радянській Україні немає, науковець згадує працю "І.П.Симоненка" (автор з прізвища не зрозумів, що І.П.Симоненко, українська дослідниця, а не дослідник) "До характеристики поетичного стилю Роберта Бернса", у якій авторка говорить про народного поета Шотландії і жодного слова про великого поета України. Працю Я.Рудницького розпочинає біографічна розвідка, яка помережана перекладами з Р.Бернса у виконанні І.Франка. Аналізуючи перший вірш Р.Бернса "Handsome Nell", автор припускається помилки. Я.Рудницький перекладає назву, як "Гарний Нелл" і зазначає, що це посвята одному з товаришів Р.Бернса, з яким вони в сусідстві орали свої городи. Ми не погоджуємось з таким трактуванням, адже у Р.Бернса:

*Once A lov 'da bonnie lass,
Ay, I love her still;
And whilst that virtue warms my breast,
I'll love my handsome Nell.* [1; 206]

Займенник her (її) вказує на рід згадуваної особи, як ми бачимо це - жінка. Плутанину внесло означення handsome (в перекладі гарний, красивий), яке зазвичай вживається у контексті чоловічого роду, тобто вірш Р.Бернса "Handsome Nell" ми перекладемо як "Гарна Нелл".

Радянські науковці переклали вірш вірно, серед них можна назвати І.Симоненко, О.Нечипорук і багатьох інших. У другій частині книги подано аналіз праць українських науковців діаспори, які співзвучні дослідженню Я.Рудницького.

У третій частині вміщено власне літературознавчий аналіз творчості відомих народних поетів Т.Шевченка і Р.Бернса. Життєві обставини обох поетів були різні і це розмежовувало тематичну спрямованість їх творів. Р.Бернс - поет-жартівник, змальовує сільських п'яниць, волоцюг, блазнів, які розважаються за кружкою елю ("Тем О'Шентер", "Веселі жебраки"). У Т.Шевченка більше творів, які зображають підневільне життя простого люду, навівають сум і тяжкі думи ("Наймичка", "Катерина", "Сон" ("На панщині пшеницю жала"), "Мар'яна - черниця"). Я.Рудницький порівнює вірші-заклики до боротьби обох поетів: "Послання...", "Заповіт" Т.Шевченка і "Шотландська слава", "Брус до шотландців перед битвою під Баннокберн" Р.Бернса. У статті йде також мова про вшанування поетів народними масами: "Але, що найбільш спільне й прикметне Шевченкові й Бернсові, - їхній культ серед земляків. Можна сміло сказати, що культ Бернса (в інших формах) дорівнює своєю масовістю культові Шевченка й власне передусім із цього погляду можемо про нього говорити як про "шотландського Шевченка" ("коли Шевченка можна називати "українським Бернсом", то вільно й Бернса називати "шотландським Шевченком")" [6; 14, 18].

Ярослав Рудницький вміщує коротенький аналіз критичних праць, присвячених Р.Бернсу й частково Т.Шевченку, які видавались у Радянському Союзі. Науковець критикує праці П.Довгала "Співець свободи" і І.Симоненко "До характеристики поетичного стилю Роберта Бернса" за те, що вони не використовують українських перекладів, не вдаються до порівняння творів Р.Бернса і відомих українських поетів. У своїх творах автори віддають "дань офіційній лінії партії" [6; 20].

Варто зупинитися на перекладах Я.Рудницького, які подано після "порівняльно-літературних дослідів" ученого. Серед них переклади віршів "Брус до шотландців перед битвою під Баннокберн", "Любов", балада "Лорд Грегорі", п'ять епітафій: "Відповідь вірнопідданам уродженням Шотландії", "Напис на могилі вчителя латини", "Напис на могилі скупаря", "Напис на могилі видавця", "Епітаф на могилі батька".

Переклади Я.Рудницького надзвичайно близькі до оригіналу, деякі з них нагадують білий вірш, у якому відсутня рима. Транслятор використовував розмовну мову української діаспори, яка відрізняється від літературної мови, завдяки цьому він наблизив переклади до читачів-емігрантів, сини і дочки яких, народжені на чужій землі, не розмовляють справжньою українською мовою, а, як вони кажуть, "mixture" (з англійської суміш), тобто у їхню мову входять іншомовні слова, здебільшого англійські, вживання яких зрозуміло усім. У колі української діаспори використовують архаїзми, які практично не вживають на теренах автохтонної України, наприклад світлина, фотостат, вої, морг поля. Українці Америки і Канади вживають пом'якшений варіант приголосних, через те у деяких словах літера "а" змінюється на "я". Наприклад, у слові Шотландія.

Переклад вірша "Брус до шотландців перед битвою під Баннокберн" сповнений заклику до боротьби з тиранами. Порівняємо переклад поета з діаспори, з перекладом М.Лукаша з "великої України". У Я.Рудницького власні назви перекладені згідно з транслітерацією діаспори: Брус, Шотландія, у М.Лукаша: Брюс, Шотландія.

*Burns: Scots, wha hae wi' WALLACE bled,
Scots, wham Bruce has aften led,
Welcome to your gory bed, —
Or to victorie. - [1; 310]*

*Рудницький: О ви, сини Шотландії старої,
Нащадки Воллеса і Бруса,
На ворога, хоробрі, славні вої,
Перемога, або смерть! [6; 21]*

*Лукаш: Гей, шотландці! В бій не раз
Воллес, Брюс водили вас;*

Знов ударив грізний час -

До борні, брати!

[5; 69] (виділено нами. - Я.Н.)

Зауважуємо, що у М.Лукаша речення прості й прямі у висловлюванні "хто злякався

ворогів, хто від жаху затремтів, рабськи вмерти захотів — може утекти"; у Я.Рудницького майже без рими і занадто складно, порушена ритміка: "коли між вами є такі, що трусять, бажать, як раби померти, із наших лав назавжди вийти мусять, їм не місце поміж нас", що надає перекладу суворості, безапеляційності: боягузи "мусять" покинути військо назавжди. Варіант М.Лукаша пом'якшується словом "може", тобто можуть утекти, а можуть й залишитися, великої шкоди або користі від таких воїнів війську не буде. У Я.Рудницького Едвард страшний "кайданами і ясирем", цього немає у М.Лукаша, ясирем називали бранців тільки у турків, татар і монголів, в усіх інших народів використовували слово полон, звичайно, англійський король не міг взяти ясир, це поетична імпровізація канадського автора, під впливом української історичної традиції. Переклад М.Лукаша зроблений з пафосом, власне не українським чи шотландським, а радянським, тобто відсутня безпосередня участь окремого ліричного героя у справі борців за свободу, зацікавленість їх долею; заклики, як у Р.Бернса є, але вони не йдуть від полум'яного серця, а скоріше від холодного розуму, що змушує наслідувати радянські лозунги воєнного часу. Дещо інший підтекст у Я.Рудницького, який не покидає широкі надії відвоювати волю для батьківщини з мечем у руках, але і в його перекладі знаходимо завуальовані пропагандистські гасла: заклики до боротьби за національну незалежність України:

Burns: *Lay the proud Usurpers low!*

Tyrants fall in every foe!

LIBERTY's in every blow!

Let us DO — or DIE!!! [1; 310]

Рудницький: *Тиранів проженемо з батьківщини,*

Меч принесе народу волю,

Славетні дні для нашої країни.

То ж до гину — або смерть! [6; 21]

Лукаш: *В нас із вами шлях один —*

Бить загарбників на скін.

Перемогу чи загин

У бою знайти! [5; 70]

З художньої точки зору переклад Я.Рудницького програє у порівнянні з перекладом М.Лукаша, але емоційність, нестримність почуттів, нездоланне прагнення волі наповнюють його від першої до останньої строфи, і цим він перевершує варіант радянського поета.

Ліричний переклад "O my Luve's like a red, red rose" з Р.Бернса у Я.Рудницького має назву "Любов". Цікавим є те, що цей вірш дуже схожий до аналогічного перекладу С.Маршака, тоді як переклад М.Лукаша зовсім відмінний. Порівняємо перших дві строфи трьох поетів.

Burns: *O my Luve 's like a red, red rose,*

That 's newly sprung in June;

O my Luve 's like the melodie

That 's sweetly play'd in tune.

As fair art thou, my bonnie lass,

So deep in luve am I:

And A will luve thee still, my dear,

Till a'the seas gang dry; [1; 318]

Маршак: *Любовь, как роза, роза красная,*

Цветет в моем саду.

Любовь моя — как песенка,

С которой в путь иду.

Сильнее красоты твоей

Моя любовь одна.

Она с тобой, пока моря

Не высохнут до дна. [2; 43]

Яр. Рудницький: *Моя любов трояндою*

Цвіте в твоїм саду,

Моя любов — мов пісенька,

В життя я з нею йду.

*Сильніш Твої чар-краси
Моя любов одна.
Хоч як її Ти не гаси
Горітиме вона. [6; 28]*

*Лукаш: Моя любов — рожевий квіт
В весінньому саду,
Моя любов — веселий спів,
Що з ним я в світ іду.*

*О, як тебе кохаю я,
Єдина моя!
Тому кохання не зміліть,
Хоч висхнуть всі моря. [5; 71]*

Порівнюючи переклади С.Маршака і Я.Рудницького, помічаємо разючу схожість перших шести рядків. Можемо припустити, що Я.Рудницький бачив переклад С.Маршака, українська діаспора цікавилась літературними процесами у Радянському Союзі, знайомила з літературними творами, які були політично заангажовані. Що до перекладу М.Лукаша, то зауважуємо, що автор докладав зусиль, щоб його вірш не був схожий на переклад С.Маршака, і це йому вдалося. М.Лукаш мав самобутній перекладацький почерк.

Сатири малої форми Р.Бернса вражають своєю влучністю і войовничістю, деякі дослідники вважають, що вони були написані поетом зопалу. Перекладені Я.Рудницьким, вони легші і не такі в'їдливі, у них менше сатири, а більше доброго гумору.

*В могилі цій поховані,
Твої, скупий, останки,
Тепер ти в царстві Сатани
Сторожиш його банку. [6; 24]*

Епіграма присвячена церковному старості й чоботарю Гуду. Сатиричне навантаження епіграми припадає на "сторожиш його банку", це власний гумор перекладача, адже в часи Р.Бернса банківських установ не було. Українці Америки вживають слово "банка" замість банк, щоб якось вирізнитися, адже з англійської bank поширилось і в українську мову.

Праця Ярослава Рудницького стала однією з найвагоміших у галузі українського бернсознавства діаспори та залишається такою й на сьогодні, привертаючи увагу нових поколінь дослідників рецепції шотландського поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернс Роберт. Стихотворения. - Москва: Радуга, 1982. - 701 с.
2. Бернс Роберт. Стихотворения. Поэмы. - М.: Художественная литература, 1976. - 447 с.
3. Маланюк Євген. Книга спостережень. Статті про літературу. - К.: Дніпро, 1997. - 141 с.
4. Матьюс В.К. Taras Shevchenko. The man and the Symbol. - Лондон: СУБ, 1951. - С. 5. Цитую за: Рудницький Яр. Бернс і Шевченко. - Вінніпег: Праці Інституту Слов'язознавства Української Вільної Академії Наук. - Ч. 35. - С. 11.
5. Р.Бернс. Вибране. Пер. М.Лукаша і В.Мисика.- К.: Держлітвидав, 1959. - 255 с.
6. Рудницький Яр. Бернс і Шевченко. - Вінніпег: Праці Інституту Слов'язознавства Української Вільної Академії Наук, 1959. - Ч. 35. - С. 1 - 32.